

УДК: 821.161.2“19”

Г 19

Володимир ГАЛИК

**НЕРЕАЛІЗОВАНИЙ ПЛАН ЕМІГРАЦІЇ ІВАНА ФРАНКА
ДО АМЕРИКИ (США)
(за листами до Івана Франка)**

У дослідженні проаналізовано взаємозв'язки Івана Франка із українською діаспорою в США. На основі уже опублікованих і досі невідомих широкому загалу епістолярних джерел простежено Франкові наміри емігрувати до Америки та визначено причини нереалізації цього задуму.

Ключові слова: Іван Франко, Іван Волинський, Володимир Сіменович, Америка (США), газета “Америка”, листи.

Постановка проблеми. Постать Івана Франка – одна з найяскравіших персон української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст., про яку досить добре знали і знають не лише в Європі, а й у світі загалом. Такому визнанню український вчений завдячував не лише тим, що міг вільно писати чотирма та перекладати чотирнадцятьма мовами, а й тим, що був знайомим із видатними діячами європейської та світової літератури, культури, мистецтва. Важко знайти аналог такого вченого в Україні, як Іван Франко, та навіть не можна перелічити на пальцях йому подібних у світі, адже такому колу друзів, приятелів та співробітників могла би заздрити будь-яка славнозвісність не лише Франкового часу, а й сучасності, адже після себе український геній залишив такий великий архів і таке листування, що ще дуже довго франкознавча наука буде доповнювати автобіографічні дані як І. Франка, так і його кореспондентів. Тому питання вивчення Іваном Франком культури та історії країн світу, а також його зв'язків із їх знайомими діячами займає неабияке місце у сьогоденному франкознавстві. Це зумовлюється передусім

тим, що вчений упродовж свого життя й творчої діяльності чимало уваги приділив вивченню світового культурно-історичного надбання. Значне місце у житті вченого та його спадщині посіли питання соціально-економічної історії та культури країн Американського континенту, де серед найбільш актуальних для І. Франка були Сполучені Штати Америки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність даного дослідження полягає перш за все в тому, що на сьогодні питання зв'язків Івана Франка із українською діаспорою у США в сучасному українському франкознавстві практично не вивчене, оскільки у франкознавчих працях лише прямо чи опосередковано згадується про Франкові **наміри** емігрувати до Америки. Тут принагідно можемо згадати діаспорного франкознавця Луку Луціва, який у своїй праці “Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість” лише у кількох абзацах торкнувся Франкових намірів виїхати до Америки в контексті його співробітництва з діаспорним часописом “Америка” [2, 314-315], після чого дав аналіз поетичних творів І. Франка; тут відображено його співчутливе ставлення до українських емігрантів, які, покидаючи свої рідні краї, у пошуку кращої долі виїжджали за океан [2, 315-316].

З огляду на це; ставимо собі *за мету* на основі значної відомої і маловідомої епістолярної спадщини листів до Івана Франка максимально повно простежити процес формування думок вченого щодо еміграції в США, та визначити причини нереалізованого плану.

Зацікавлення І. Франка соціально-економічною історією Америки (США) пояснюється, на наш погляд, тим, що саме їх терени стали притулком для українських переселенців із Галичини в ході масової еміграції останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст. Підтвердженням цього може бути наприклад те, що у 1888 р. Іван Франко мав намір також поїхати до Америки. Зокрема, про це довідуємося із його листа до М. П. Драгоманова від 3 вересня цього року, де вчений пише, що

збирається із дружиною виїхати до США у м. Шенандоа (шт. Пенсільванія) з метою очолення редакції газети українських переселенців “Америка” [V, 173 – 174] – першої української газети в США, яка виходила від 15 серпня 1886 р. до 22 лютого 1890 р., спочатку раз на місяць, згодом – щотижня. Засновником і видавцем газети був греко-католицький священник І. Волянський*. Згодом часопис перебрала українська греко-католицька парафія у місті Шенандоа. Її редакторами були В. Сіменович, а потім – К. Андрухович [1; 3,303; 4, 35; 5, 612].

Приводом до таких роздумів І. Франка стало родинне нестабільне матеріальне становище, адже він нещодавно одружився (травень 1886 р.) і для того, щоб належним чином утримувати родину окрім того, що був активним кореспондентом української преси, ще й завзято дописував і до польських часописів у Львові та Варшаві. В цей же час, 15 листопада 1886 р., І. Франко спробував видавати журнал “Поступ”, який 2 грудня 1886 р. було надруковано, проте його конфіскувала львівська прокуратурія, а видання журналу заборонила [5, 556].

* **Волянський Іван** – народився 2 липня 1857 р. в селі Яблунів на Тернопільщині. Відомий як греко-католицький священник, громадський діяч. У 1875 р. закінчив Тернопільську гімназію. Студіював у Відні в духовній семінарії та університеті. Богословські студії закінчив 1880 р. у Львові. Завідував парафіями на Тернопільщині, а згодом, у 1884 р. виїхав до США як перший український священник-місіонер. Тут заснував першу парафію Св. Михаїла, перші читальню, хор, оркестр. За його стараннями, 19 грудня 1884 р., на американському континенті відбулася перша Служба Божа на українській мові. Ініціатор створення української газети “Америка” (з 1891 р. – “Русское слово”, потім – “Свобода”). У 1892 р. повернувся в Галичину де служив на парохії села Острівець біля Теребовлі. Водночас був членом повітової ради товариства “Сільський господар”. У 1896 р. виїхав до Бразилії з метою вивчення життя і побуту емігрантів та надання їх духовної допомоги. 1897 р. повертається до Галичини і обіймає парохію в Острівці, а від 1913 р. – в селі Дичків на Тернопільщині. У 1918 р. був призначений митрополитом А. Шелтицьким до емісійної праці на Холмищині та Волині. З 1920 р. продовжує обіймати парохію Дичкова де і помер 2 серпня 1926 р. Див. докладніше про нього у: Матейко Р. Волянський Іван Андрійович // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: видавничо-поліграфічний комбінат “Збруч”, 2004-2010. – Том 1, 2004. – С. 303.

З огляду на окреслені фактори І. Франко таки зважається шукати кращої долі за океаном. Підтвердженням цього є лист до І. Франка від В. Сіменовича*, який датується 25 липням 1888 р. В. Сіменович пише: “Ми вельми тішимось з Вашої готовності загостити у нашу Русь американську бо се нам честь і значеня приносить, тільки болієм над тим що неможемо Вам відповідно зате відвдячитись” [Ш, 221]. Далі автор просить вибачення у вченого, що даного листа пише особисто, а не І. Волянський, пояснюючи це тим, що отець має дуже багато справ. Побіжно В. Сіменович розповів Франкові про складні умови часопису “Америка”. Він запевняє вченого, що його з дружиною приймуть з розпростертими руками, але більшої пенсії за роботу як 50 доларів в місяць запропонувати не можуть. Дана сума за тогочасними американськими мірками, на думку В. Сіменоваича, не була ні малою, ні великою. З огляду на це редактор “Америки” пропонує детальніше погодити справу уже по приїзді вченого у Шенандоа [Ш, 221 – 222].

Щоб якимось перекопати І. Франка, що запропонована йому зарплата – цілком нормальна сума для прожиття, В. Сіменович подає йому місцеві розцінки на житло, продукти харчування, одяг тощо. Водночас автор листа пропонує і заняття для Франкової дружини. На його думку, вона могла б зайнятися тут кроєм

* **Сіменович Володимир** – народився 1859 р., родом з Бучача що на Тернопільщині. Відомий як громадський діяч у США, лікар та брат О. Кисілевської. Прибувши у 1887 р. до США, поселився в Пенсильванії, де працював редактором першої в Америці української газети під назвою “Америка”, а також вчителем у школі українознавства і завідувачем українською кооперативною крамницею. Пізніше, отримавши фінансову допомогу від одного з литовських лікарів, закінчив медичні студії в Балтіморі (Меріленд). З 1892 перебував у Чикаго. Упродовж 1912-1914 рр. – голова Просвітної Комісії Українського Народного Союзу, а з 1930 до 1932 р. головний редактор тижневика “Україна” в Чиказі/ Водночас був професором медицини в Раіш Медікал Колледж. Помер у 1932 р. в Чикаго. Див. про нього докладніше у: Марусик Н. Створення української громади та першої Української Греко-Католицької парафії в Чикаго. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/stvorennya-ukrayinskoyi-gromadi-ta-pershoyi-ukrayinskoyi-greko-katolickoyi-parafiyi-v-chikago.>; Сіменович Володимир. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Сіменович_Володимир.

та шиттям жіночого одягу, проте застерігає, що цей вид зайнятості не принесе великих прибутків [III, 223].

Розповідаючи про скрутне матеріальне становище часопису “Америка”, В. Сіменович пропонує І. Франку привезти з собою власну бібліотеку, за транспортування якої, йому будуть відшкодовані витрачені кошти. Також В. Сіменович радить вченому взяти з дому домашні речі (подушки, білизну тощо), а особливо наголошує, що треба узяти самовар, або машину для помелу кави, яка тут як напій, користується великою популярністю на відміну від чаю [III, 224].

За словами В. Сіменовича, до Шенандоа зголошувався приїхати коректор газети “Діло” І. Стронський, який мав би займатися тут торгівлею. З огляду на це, В. Сіменович пропонує І. Франку їхати разом із ним. Водночас автор листа просить зконтактувати з О. Нижанківським, який так само виявляв бажання виїхати до Америки. На думку В. Сіменовича, О. Нижанківський тут міг би отримати посаду управителя торгівлі і водночас зумів би скоріше вивчитися на “артиста-композитора” і прислужитися тим для місцевої громади [III, 224 – 225]. З приводу цього В. Сіменович у листі зазначає: “Має він там марновати свої літа то лутше нехай попробує щастя в Америці а ту дуже много залежить від щастя. Ту в Америці 100% мож скорше дати собі раду як там в краю особливо коли чоловік виучиться тутного язика ангельщини. Тут аби яка праця ніколи не ганьбить чоловіка а хто хоче працювати і має яку таку силу той небоїться голоду”. З огляду на це В. Сіменович просить І. Франка привезти із собою двох вище згаданих “манаджерів”, а враз, коли б ні перший ні другий не хотіли їхати, то просить вченого на свій розсуд запропонувати дану пропозицію кому-небудь іншому [III, 225 – 226].

Продовжуючи розповідь про життя і побут української громади у Шенандоа, В. Сіменович скаржиться, що у них досі немає учителя та дяка. Попередньо така домовленість була із Бурблем з Романова, який обіцяв приїхати у липні цього року, але досі не приїхав. Тому кореспондент просить вченого про ще одну послугу – знайти його у “Просвіті” і остаточно вяснити чи він приїде чи ні. У разі його відмови, В. Сіменович пропонує вченому знайти таку людину, яка б мала “яке таке образования а притім річ дуже важна аби мав голос І Тенор розумівся на співі і

був здібним заложите хор мішаний або і мужескій, і взагалі ми радіби узгляднити все того чоловіка до Америки котрий має голос добрий осе Вас дуже просимо бо о[тець] Вол[янський] відправив дяка свого і обходиться без тогож а жеде на чоловіка з Краю” [Ш, 226 – 227].

Окрім вище ореслених прохань, які В. Сіменович мав до І. Франка із листа дізнаємося ще про одне. Мова йде про те, що редакція потребувала помічника для друкаря. Тому В. Сіменович просить вченого: “...виберіт нам якого хлопчину котрий принаймі рік або півтора єсть при друкарні до помочи нашому друкарови... Отже просимо Вас зайнятися спровадженням 2 до стору, одного на дяка, одного друкаря” [Ш, 227].

Завершуючи листа, В. Сіменович радить І. Франку, як краще добратися до Америки. Підрахувавши транспортні витрати, він наголошує, що Франкові потрібно буде витратити на дорогу з Філадельфії до Шенандоа 27 доларів (на дорогу і корабельний білет) і 20 доларів на дорогу до Філадельфії, тобто разом 47. Дану суму можна сплачувати упродовж року, що є дуже вигідним для небагатої людини. Далі В. Сіменович пропонує І. Франку замовити корабельний білет II класу і переконує, що хоча ця послуга дорожча, проте дещо вигідніша, оскільки в III класі “мушині то ще яко тако але для женщины вельми не вигідно між всякою голотою притім їдло і обходження почасть таке як би потреба хотяй часом не сугірше...” [Ш, 228]. За словами В. Сіменовича II клас передбачав користування бібліотекою, фортепіано та оточення відповідним товариством [Ш, 229].

У підсумку В. Сіменович підказував І. Франку, що йому треба їхати з Гамбурга до Англії II класом, а з Англії до Філадельфії I-им, оскільки ця лінія маршруту не передбачала користування II-им. Далі автор листа дає поради вченому як добратися без проблем з жандармерією до Гамбурга. За його словами, вченому, щоб “соро заїхати до Гамбургу, треба з Львова виїжджати пополудни... о 4 год. 25 м. а втакім разі заїде ся рано до Освеціма і то на ½ 8. В Освецімі а часом і в Лисковицях перелапують жандарми людей щоб не пустити. Треба оже не говорити, що їдете до Америки, а говорити що десь в Прусах остати хочете, притім треба мати якась німецьке письмо щоб в Освецімі на Коморі виказатися що єсть ся підданим австрійсь-

ким. Пашпорту нікому не тре[ба] бо за пашпортом ні в Німеччині ні тут ні нігде не питають...” [III, 230].

Далі В. Сіменович дає поради І. Франку, як поводитися і що потрібно мати з собою у разі морської хвороби та які речі першої необхідності для подорожі потрібно спакувати у валізу. Завершуючи кореспонденцію, автор просить проінформувати про приїзд подаючи контактну адресу [III, 231 – 232].

Після того, як І. Франко отримав лист-запрошення до Америки від В. Семеновича він дещо роздумував над пропозицією і нарешті вирішив їхати. З цього приводу він писав М. Драгоманову: “Я поки що доволі здоров, роботи ніякої не цураюся, то й думаю, що чому б не попробувати щастя за океаном, особливо з уваги на те, що тут, у Львові, й вік сидючи нічого не висидиш. Будьте ласкаві напишіть мені свою думку про те, і коли, може, знаєте які практичні сказівки про те, коли і як найлучче їхати через море, то дуже Вам буду вдячний” [V, 174].

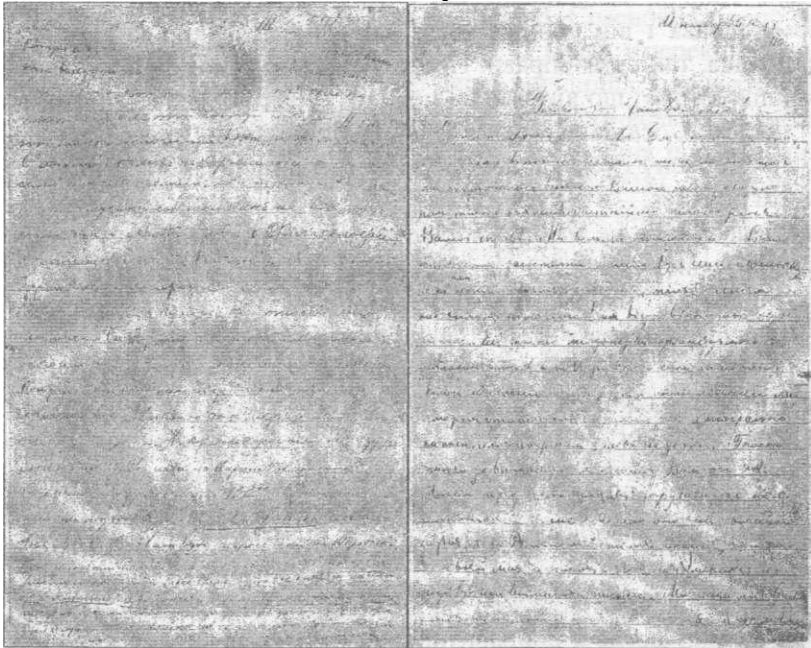
На ці запитання М. Драгоманов відповів І. Франкові 7 вересня 1888 р., зазначивши, що Франкова подорож до Америки йому цікава і він сподівається, що вона буде корисна як для І. Франка, так і для справи. Проте, М. Драгоманов застерігає товариша в тому, що він уже на перших порах попаде в конфлікти з “попами”, оскільки його поїздка викличе проти нього “яку небудь “Червону Русь”, а далі дійде до митрополита. Ну, й піде. Та вовка боятись, – в ліс не ходити”. Що до маршруту подорожі, то М. Драгоманов не мав що порадити, оскільки сам не мав про це жодної уяви окрім того, що дізнавався із газет, але обіцяв розвідати про це у знайомого американця, який мав приїхати на днях до нього із Женеви у літературних справах [II, 293 – 294].

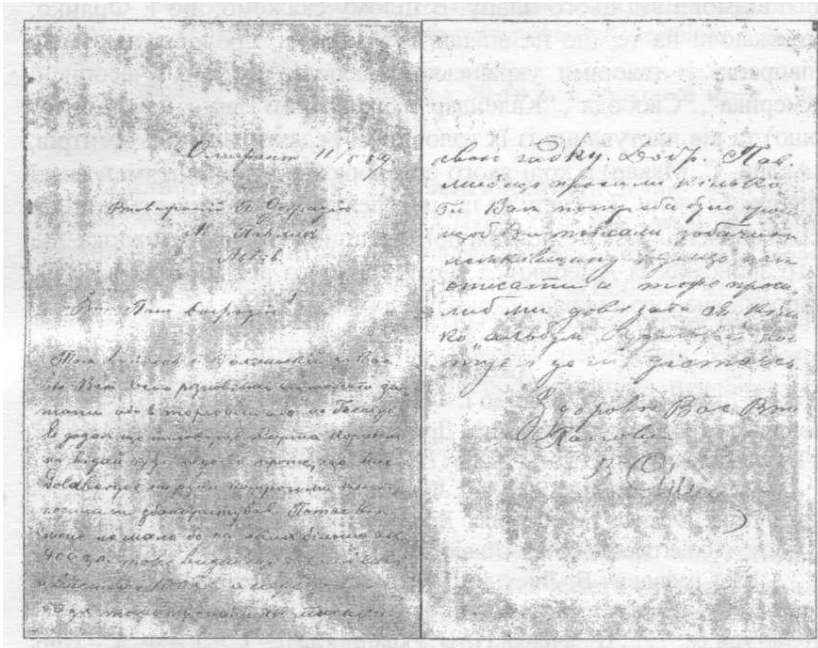
З цього видно, що М. Драгоманов не дуже прихильно ставився до Франкового задуму поїхати за океан, але все ж таки підтримував його у цьому плані. Дещо неоднозначними на цю справу були погляди ще одного товариша І. Франка – М. Павлика, який категорично був проти того, щоб І. Франко покинув рідну землю. Пізніше і сам М. Драгоманов виступив проти цього, міркуючи, що культурні потреби американських емігрантів були б добре обслуговувані таким працівником, як Іван Франко, і в Америці могла б поправитися його матеріальна ситуація, але

українські землі відчували б велику втрату, якщо б їх покинув Іван Франко [2, 314].

З огляду на це, а також й через те, що сім'я чекала на поповнення (16 липня 1887 р. у родині Франків народився син Андрій), І. Франко відкладає свою поїздку до весни, про що повідомляє у своєму листі М. Драгоманова 6 листопада 1888 р. Між іншим І. Франко підкреслив: “З розмов моїх з д. Сіменовичем виходить таке, що “Америка” стоїть не добре і що їм там головню потрібно чоловіка до лавки купецької. З другого боку, люди, знаючі о. Волянського особисто, вияснили мені, що порозумітись з ним було б мені доволі тяжко. На всякий спосіб треба се діло ще добре роздумати” [VI, 179]. В свою чергу, щоб розрадити якимось чином І. Франка, М. Драгоманов у листі від 17 грудня 1888 р. зазначив: “У нас ту заварює ся таке діло, що, може, літом (коли не буде нічого з Америки) поїдемо в Крим...” [I, 306].

Фрагменти автографів листів Володимира Сіменовича до Івана Франка

Отже, Іван Франко до Америки (США) так і не поїхав, але продовжував підтримувати контакти із редактором часопису “Америка” – В. Сіменовичем. Невдовзі, 11 травня 1889 р., В. Сіменович пише подвійного листа для М. Павлика та І. Франка. У частині листа, яка безпосередньо адресувалася І. Франку, В. Сіменович зазначає, що діаспора планує видавати “Календар” і просить вченого взяти собі якусь тему статті для даного видання: “Ми б з своєї сторони просили о повістку яку і то гуморестку може з життя лемків як вандрують до Америки або з угорських Русинів, еслиб Вам потреба було якого пояснення я б Вам подав. Щоб було в моєї відомосте. А може миб просили о пару поезій тоже відповідних до нашого Календаря” з.ж.ж [IV, 456 – 457].

Підсумовуючи, підкреслимо, що проаналізовані нами листи від В. Сіменовича до І. Франка, які адресувалися вченому із Америки (США), та його листування із М. Драгомановим дали можливість максимально повністю розкрити витоки Франкового задуму щодо еміграції в США та визначити подальші чинники

його відмови від цього плану. В цілому скажемо, що І. Франко, незважаючи на те, що не виїхав до Америки, продовжував тісну співпрацю із газетами української діаспори в США (часописи: “Америка”, “Свобода”, “Календар Українського Народного Союзу” тощо) та вів листування із їх головними редакторами (Н. Дмитрів, І. Ардан, С. Макар) в ході якого обговорював різні напрямки своєї співпраці з ними. З огляду на це, перспективним залишається подальше вивчення усієї епістолярної спадщини до Івана Франка від його знайомих із Америки з метою повного відтворення взаємовідносин вченого з українською діаспорою в США.

Джерела та література:

I. Драгоманов М. Лист до І. Франка від 17 грудня 1888 р. // Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / Ред. кол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. – Львів: ВВП “Місіонер”, 2006. – С. 304 – 306.

II. Драгоманов М. Лист до І. Франка від 7 вересня 1888 р. // Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / Ред. кол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. – Львів: ВВП “Місіонер”, 2006. – С. 293-294.

III. Сіменович В. Лист до І. Франка від 25 липня 1888 р. із Шенандоа. – Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – І. Л.). – Ф. 3. – Спр. 1619. – С. 221 – 232.

IV. Сіменович В. Лист до М. Павлика та І. Франка від 11 травня 1889 р. із Оліфанта. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1605. – С. 456-457.

V. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова від 3 вересня 1888 р. // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К.: Наук, думка, 1986. – Т. 49. – С. 172 – 174.

VI. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова від 6 листопада 1888 р. // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 49. – С. 179 - 181.

1. “Америка” // Довідник з історії України. – 2-е видання. – К., 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/Ia.htm>.

2. Луців Л. Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість. – Нью Йорк – Джерзі Ситі: Видавництво “Свобода”, 1967. – 655 с.

3. Матейко Р. Волянський Іван Андрійович // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: видавничо-поліграфічний комбінат “Збруч”, 2004-2010. – Том 1, 2004. – С. 303.

4. Пиндус Б. “Америка” // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль б: Видавничо-поліграфічний комбінат “Збруч”, 2004-2010. – Том 1, 2004. – С. 35.

5. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. : Наук, думка, 1986. – Т. 49. – С. 810 с.

Галык Владимир. Нереализованный план эмиграции Ивана Франко в Америку (США) (по письмам к Ивану Франко). В исследовании проанализированы взаимосвязи Ивана Франко с украинской диаспорой в США. На основе уже опубликованных и до сих пор неизвестных широкой общественности эпистолярных источников прослежены намерения И. Франко эмигрировать в Америку и определена причина нереализации этого замысла.

Ключевые слова: Иван Франко, Иван Волянський, Владимир Сименович, Америка (США), газета “Америка”, письма.

Halyk Volodymyr. The unrealized plan of emigration of Ivan Franko to America (the USA) (after letters to Ivan Franko). In the article we have analysed Ivan Franko’s relationship with the Ukrainian diaspora in the USA. On the basis of already published and still unknown to the public his epistolary heritage we have considered Ivan Franko’s intentions to emigrate to America and determined the reasons for the failure of this plan.

Key words: Ivan Franko, Ivan Volianskyi, Volodymyr Simeonovych, America (the USA), “The America” newspaper, letters.